

УДК 371.134

О. В. Плуток,

викладач

(Чернігівський національний педагогічний
університет імені Т. Г. Шевченка)

**ТЕОРЕТИЧНЕ ОБҐРУНТУВАННЯ МОДЕЛІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО
ВЧИТЕЛЯ ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ ДО ПРОЕКТНО-ХУДОЖНЬОЇ
ТВОРЧОСТІ УЧНІВ ОСНОВНОЇ ШКОЛИ**

Постановка проблеми. Експериментальне дослідження
сучасного стану підготовки майбутніх учителів трудового навчання до

проектно-художньої творчості учнів основної школи доводить, що стан зазначеної підготовки не задовольняє сучасні потреби трудової підготовки школярів. Вирішення цієї проблеми у процесі професійної підготовки вчителя трудового у вищому педагогічному навчальному закладі ми пов'язуємо з використанням методу моделювання.

Аналіз досліджень публікацій. Питанню моделювання педагогічних явищ як загальнонауковому методу досліджень присвячена ціла низка наукових праць (С. Архангельський, Я. Бурлака, О. Гончар, Ф. Гоноболін, Н. Кузьміна, О. Мороз, Д. Ніколенко, О. Рудницька, В. Сластьонін, М. Шкіль, І. Щербаків). Моделювання сприяє пошуку реальних аналогій, дозволяє сполучити експериментальне вивчення об'єкта із побудовою логічних конструкцій та абстракцій, де рішення педагогічних задач здійснюється успішно. Під моделлю розуміють штучно створене для вивчення явище (предмета, процесу, ситуації тощо), дослідження якого утруднене або взагалі неможливе. Теоретики в галузі моделювання підкреслюють, що моделі в усіх випадках виступають як аналогі об'єктів дослідження, тобто вони подібні до останніх, але не тотожні їм [4].

Модель – це схематичне або графічне зображення будь-якого об'єкта або явища, що використовується з метою заміни його у спрощеному вигляді для дослідження будь-яких явищ, процесів, об'єктів шляхом визначення їх системних структур. О. Рудницька виділяє два типи моделей: як зразок для повторення; як заміник об'єкта для спрощення його дослідження [10, с. 212]. Практична цінність моделі в будь-якому педагогічному дослідженні в основному визначається її адекватністю досліджуваним аспектам об'єкта, а також тим, наскільки правильно враховані на етапах побудови основні принципи моделювання (наочність, визначеність, об'єктивність), що багато в чому визначають як можливості і тип моделі, так і її функції в педагогічному дослідженні [7].

Побудова моделі, як правило, спрощує оригінал, узагальнює його. Це сприяє упорядкуванню і систематизації інформації про нього. Кожна модель має фіксувати найголовніші риси об'єкта вивчення. Дрібні фактори, зайва деталізація, другорядні явища ускладнюють саму модель та заважають її теоретичному дослідженню. Усі моделі, як матеріальні, так і ідеальні, мають бути створені внаслідок глибокого розуміння функцій і властивостей, які вони моделюють. Модель завжди виступає як аналогія і є проміжною ланкою між висунутими теоретичними положеннями та їх перевіркою в реальному педагогічному процесі [10, с. 212–213].

Теоретична модель педагогічних систем, як і будь-яка інша, повинна відповідати таким критеріям: цілісність, що передбачає обмеженість дослідження виділенням суттєвих залежностей між об'єктами галузями; стабільність, основними ознаками якої є відтворюваність (моделюваний комплекс може бути виявлений у різних умовах, ситуаціях і виявляється інваріантним при зміні ряду параметрів явища) і технологічність (модель повинна перевірятися в реальному експерименті або спостереженні); придатність моделі для спостереження; необхідність включати в модель по можливості мінімальне число параметрів для спостереження [4, с. 9].

У моделюванні педагогічних явищ важливо виділити із значної кількості змінних лише деяку придатну кількість, яка дозволяє не лише будувати гіпотетичні передбачення про можливі залежності, але й

здійснювати наступні перевірки. При системному моделюванні найчастіше виділяють ті змінні, які утворюють систему, а потім дивляться, чи можна, вивчаючи поведінку цієї системи, одержати корисні й розумні результати. Після того, як розподіл зроблено, головні змінні розглядають як величини, які визначають систему, що досліджується [4, с.47-48].

У педагогічних ученнях вирізняються моделі особистості вчителя, модель фахівця або спеціаліста, модель підготовки фахівця. Модель особистості вчителя з необхідністю включає в себе ряд властивостей і характеристик, що детермінують його професійну готовність до педагогічної діяльності. Ця категоріальна характеристика особистості педагога обумовлена, в першу чергу, знаннями, уміннями, навичками [11]. Модель особистості є повний діагностичний психолого-педагогічний опис усіх існуючих для життєдіяльності в сучасному світі сторін, властивостей і якостей особистості [1]. Виходячи з моделювання, соціально активна особистість вчителя може бути охарактеризована на трьох рівнях: ціннісні орієнтації, що визначають соціальну і професійну позицію вчителя, його світогляд, громадянську відповідальність за долю загальноосвітньої школи; усвідомленості; умінь і навичок, необхідних для реалізації педагогічних функцій учителя. Модель фахівця розуміють як деякий образ, еталон, ідеал фахівця, який має бути реалізований під час підготовки у вищому навчальному закладі з тим, щоб випускник відповідав сучасним вимогам.

Уявлення дослідників про модель фахівця, її структуру й елементи різні, хоча є багато спільних рис. У формуванні ж завдань практично всі сходяться: вищий навчальний заклад повинен мати певний зразок, який задається перш за все вимогами практики і визначає перспективи в підготовці фахівця [2]. Усі існуючі моделі спеціаліста так чи інакше включають такі параметри: вимоги до спеціаліста, які висуває перед ним професійна діяльність; необхідні знання й уміння; специфічні соціальні і психологічні якості, що забезпечують ефективну діяльність [9]. Вимоги до спеціаліста найчастіше розглядаються в функціональному аспекті, тобто через перелік функцій або посадових обов'язків. Знання аналізуються на різних рівнях: від загальних блоків до конкретних курсів і дисциплін. Останнім часом багато дослідників особливу увагу приділяють формуванню у студентів професійних знань та вмінь бачити проблеми не лише в рамках своєї спеціальності, але й на межі з іншими галузями знань. Спеціальні й психологічні властивості в розроблених моделях представлені різноманітно. Це відповідальність за справу, сумлінність, дисциплінованість, ініціативність, критичність тощо. Як правило, окрема група властивостей особистості об'єднує професійні здатності, іноді обумовлюються медичні показання, стійкість до стресових ситуацій тощо [2]. Деякі дослідники в моделі фахівця об'єднують модель особистості (соціальні і психологічні якості фахівця) і модель підготовки (кваліфікаційна характеристика, навчальний план і навчальні програми, в яких відображено зміст і технологія загальної професійної підготовки фахівця) [2].

Метою нашої статті є побудова моделі підготовки майбутнього вчителя трудового навчання до проектно-художньої творчості учнів основної школи, яку ми визначаємо як процес формування його готовності до означеного виду діяльності.

Ми виходимо з того, що модель дидактичного процесу є еталоном уявлення про навчання, його конструювання в умовах професійної освіти, що

має бути об'єктивною (відобразити суть), суб'єктивною (відобразити суб'єкт з урахуванням тезаурусу реципієнта), нормативною (відобразити бажане), інтерактивною (передбачати діалог зі студентами), адаптивною (приспосовуватися до індивідуальних особливостей людини, передусім, до різновидів її досвіду), відкритою (передбачати проєктивно-технологічну нормотворчість діяльності реципієнта) [3]. Розглядаючи формування готовності майбутнього вчителя трудового навчання до проєктно-художньої творчості учнів як процес, що являє собою певну педагогічну систему, у моделі зазначеної підготовки можна виділити такі компоненти: мета, завдання, принципи, зміст, процес, засоби, форми і методи підготовки.

Охарактеризуємо основні компоненти моделі підготовки майбутнього вчителя трудового навчання до проєктно-художньої творчості учнів основної школи. Мета створеної нами моделі зумовлюється потребою суспільства у творчих, конструктивно мислячих, гармонійно розвинених особистостях, у здатності членів суспільства бути готовими до перетворюючої діяльності на засадах гармонії і краси і полягає у формуванні готовності майбутнього вчителя трудового навчання до проєктно-художньої творчості учнів основної школи.

Завданнями моделі є: формування у студентів потреби в проєктно-художній творчості, у навчанні учнів художньому проєктуванню та управлінню їхньою проєктно-художньою творчістю; формування у студентів системи знань і умінь проєктно-художньої творчості; формування знань і умінь управління проєктно-художньою творчістю учнів основної школи. Окреслені мета, завдання дали можливість визначити принципи організації процесу формування готовності майбутнього вчителя трудового навчання до проєктно-художньої творчості учнів основної школи.

Принцип демократизації забезпечує варіативність змісту навчання, розвиток педагогіки співробітництва та творчої діяльності. Принцип системності виявляється в діяльності всіх структурних і функціональних компонентів, у їх єдності та взаємодії та забезпечують оптимальний розвиток і формування готовності майбутнього вчителя трудового навчання до проєктно-художньої творчості учнів. Принцип гуманізації орієнтує підготовку майбутнього вчителя на його духовний розвиток у світлі ідей людяності, добра, справедливості. Принцип індивідуалізації підготовки передбачає всебічне стимулювання здібностей кожного студента, розвиток особистості з урахуванням її інтересів, мотивів, відмінностей в інтелектуальній, емоційно-вольовій, дієво-практичній сферах. Принцип оптимізації підготовки передбачає досягнення кожним студентом найвищого рівня знань, вироблення умінь, опанування різними способами творчої діяльності, що є можливими для особистості в реальних умовах підготовки. Принцип активності полягає в опануванні знаннями і вміннями, необхідними майбутньому вчителю трудового навчання у процесі його самореалізації та самовдосконалення для успішного управління проєктно-художньою творчістю учнів основної школи. Принцип професійно-творчого спрямування підготовки полягає в оволодінні застосуванням різноманітних методів навчання проєктної-художньої творчості.

Зміст підготовки визначений нами як єдність основних компонентів: особистісно-мотиваційного, теоретичного, практичного. Дієвим засобом підготовки майбутнього вчителя трудового навчання до проєктно-художньої творчості учнів є проєктна технологія навчання. Суттєвою особливістю проєктування як методу

навчання є те, що завдання, яке розв'язується, висувається життям, а результат виконання переноситься в практику. У процесі вирішення поставленої проблеми створюються найбільш сприятливі умови для роботи думки, самоактуалізації, а з ними й засвоєння знань, використання на практиці та їх соціалізації. Навчання студентів із використанням методу проектів можливе у всіх видах, формах і способах підготовки майбутнього вчителя трудового навчання до проектно-художньої творчості учнів. Навчальне проектування можна розглядати як складову методу проектів, яке дає змогу студентам освоїти способи і техніку роботи з теоретичними знаннями, розробити операційні схеми їх використання в практичній діяльності. У проектуванні задіяні всі форми навчання [5].

Проектна технологія навчання, не применшуючи значення пояснювально-ілюстративних, пояснювально-рецептивних, репродуктивних методів, перевагу надає активним методам навчання [6]. Активні методи навчання базуються на послідовній і цілеспрямованій постановці проблемних завдань, розв'язуючі які студенти активно засвоюють нові знання. До активних методів навчання відносяться: метод проблемного викладу матеріалу, частково-пошуковий, дослідницький, аналіз конкретних ситуацій.

Метод проблемного викладу матеріалу передбачає створення проблемної ситуації, допомогу студентам у її виділенні, прийнятті проблемного завдання та спільному його розв'язанні. Застосовуючи цей метод у підготовці до проектно-художньої творчості учнів, викладач показує і формує у студентів уміння наукового пізнання та вирішення проблемної ситуації. Студенти беруть участь у прогнозуванні наступного кроку мислення, проведенні досліду, чим і залучаються до способів пошуку знань, формують переконаність у істинності отриманих знань.

Частково-пошуковий (евристичний) метод спрямований на залучення студентів до розв'язання пізнавального завдання. Для забезпечення дієвості цього методу треба створити проблемну ситуацію, спонукати студентів до розуміння прийняття пізнавального завдання та аналізу успіхів і помилок. У художньому проектуванні метод доцільно використовувати під час розробки проекту за заданими вимогами.

Дослідницький метод спрямований на залучення студентів до самостійного розв'язання пізнавального завдання з використанням відповідного обладнання. У художньо-проектній діяльності цей метод ефективний у процесі розробки проекту за власним задумом при дотриманні певних умов: створення проблемної ситуації; надання допомоги студентам у пошуку ефективних знань, необхідних для розв'язання поставленої проблеми; орієнтація студентів на проведення дослідження і систематизацію проведених дослідів; включення студентів у самостійний аналіз ходу та результатів дослідної роботи. Як основний компонент проблемного навчання виступає проблемна ситуація. Проблемні ситуації з неоднозначними відповідями і ті, які поки що зовсім не розв'язані, особливо велика цінність особистісно-орієнтованої проектно-художньої підготовки майбутніх учителів трудового навчання.

Метод аналізу конкретних ситуацій служить інструментом визначення тієї або іншої проблеми, засобом оцінки і вибору рішення. Під конкретною ситуацією розуміють подію, яка включає протиріччя (конфлікт) або виступає в протиріччя з оточуючою дійсністю. Метод аналізу конкретних ситуацій доцільно використовувати як на стадії вивчення завдання на проектування, так і в процесі роботи над художнім проектом.

Проблемні ситуації дозволяють наблизити навчальну діяльність до природного процесу пізнання. У результаті практичної діяльності з вирішення проблемних ситуацій студенти значно швидше змінюють неактуальні професійні установки на актуальні. Активізації мислення, розвитку творчих здібностей, виробленню умінь розв'язувати нові творчі завдання, формуванню проектно-художніх умінь сприяє спеціально розроблена В. Моляком методика творчого тренінгу, яка базується на використанні стратегій і тактик, що використовуються в проектній творчості. Ця методика може використовуватися як для індивідуальної, так і для колективної творчості. Методика творчого тренінгу передбачає використання інших методик, що стимулюють і активізують творчу діяльність [8]. Значно ефективніші в практиці колективного творчого тренінгу різноманітні творчі ігри студентів, які імітують професійний рівень діяльності.

Цілісність моделі підготовки майбутнього вчителя трудового навчання забезпечує функціонування спецкурсу "Основи проектно-художньої творчості учнів основної школи". У процесі реалізації моделі підготовки майбутнього вчителя трудового навчання до проектно-художньої творчості учнів основної школи ми виділяємо два етапи: мотиваційно-орієнтаційний, когнітивно-операційний. Результативність тієї або іншої системи дій повинна визначатися комплексом критеріїв. Критерії ефективності педагогічної системи (як динамічної системи кінцевих результатів), очевидно, можуть бути описані в моделях кінцевим результатом, до якого ми прагнемо [4, с. 47].

Висновок: результативність створеної нами моделі є готовність майбутнього вчителя трудового навчання до проектно-художньої творчості учнів основної школи. Теоретично обґрунтована нами модель потребує подальшого експериментального підтвердження.

Перспективи подальших пошуків у напрямку дослідження. Предметом подальших наукових пошуків має стати дослідження педагогічних умов формування готовності майбутнього вчителя трудового навчання до проектно-художньої творчості учнів основної школи.

ЛІТЕРАТУРА

1. Беспалько В. П. Педагогика и прогрессивные технологии обучения / В. П. Беспалько. – М., 1995. – 208 с.
2. Грищенко Г. П. Концептуальні засади моделі вчителя (викладача) – предметника. Психолого-педагогічні проблеми підготовки вчительських кадрів в умовах трансформації суспільства / Г. П. Грищенко. – К., 2000. – 124 с.
3. Зязюн І. А. Краса педагогічної дії : навч. посібник для вчителів, аспірантів, студентів середніх та вищих навчальних закладів / І. А. Зязюн, Г. М. Сагач. – К. : Українсько-фінський інститут менеджменту, 1997. – 302 с.
4. Кузьмина Н. В. Методы системного педагогического исследования : [учебное пособие] / Н. В. Кузьмина. – Л., 1980. – 172 с.
5. Лернер П. Проектування як основний вид пізнавальної діяльності школярів / П. Лернер // Завуч. – 2003. – № 7. – С. 6–10.
6. Мегем Є. Використання методів навчання в особистісно-орієнтованій проектно-технологічній підготовці / Є. Мегем // Трудова підготовка в закладах освіти. – 2005. – № 5. – С. 51–53.
7. Михеев В. И. Моделирование и методы теории измерений в педагогике / В. И. Михеев. – М. : Высшая школа, 1987. – 296 с.

8. Моляко В. А. Техническое творчество и трудовое воспитание / В. А. Моляко. – М. : Знание, 1985. – 80 с.

9. Параніч В. П. Психолого-педагогічні умови професійного становлення молодшого спеціаліста : дис. ... кандидата психол. наук : 19.00.01 / В. П. Параніч. – К., 1997. – 149 с.

10. Рудницька О. П. Педагогіка : загальна та мистецька : навч. посіб. / О. П. Рудницька. – Тернополь : Навчальна книга – Богдан, 2005. – 360 с.

11. Слостенін В. А. Программно-целевой подход к формированию социально активной личности учителя. Теория и практика высшего педагогического образования : сборник научных трудов / В. А. Слостенін. – М. : МТПИ им. В. И. Ленина, 1984. – 171 с.

Дата надходження статті: 03.11.2010 року.

Дата прийняття статті до друку: 03.03.2011 року.